2. ULUSLARARASI TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

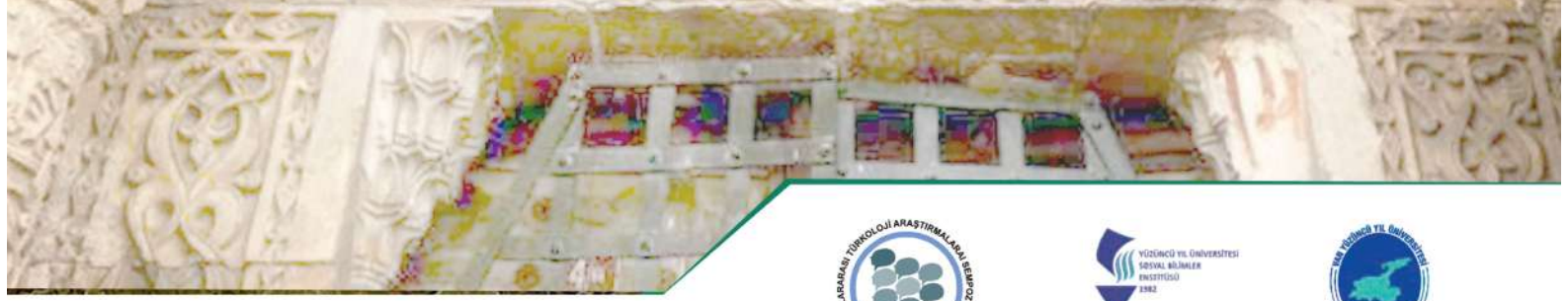
2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TURKOLOGY STUDIES

UTAS II

25 - 26 KASIM 2020
November 25-26, 2020
Van / Türkiye

TAM METİN KİTABI
FULL TEXT BOOK

Editörler/Editors
Doç.Dr. Murat Öztürk
Dr. Öğr. Üyesi Halit Yabalak

http://utas.yyu.edu.tr

http://utas.yyu.edu.tr - utas@yyu.edu.tr

2. ULUSLARARASI TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

2nd INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF TURCOLOGY STUDIES

25-26 Kasım 2020 / November 25-26, 2020

Tam Metin Kitabı / Full Texts Book

e-baskı

Aralık 2020

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Yayın No: 75

e-ISBN: 978-975-7616-75-7

Yayın Editörleri / Publishing Editors

Doç. Dr. Murat ÖZTÜRK

Dr. Öğretim Üyesi Halit YABALAK

Kapak Tasarım / Cover Design

Dr. Metin ŞARDAĞ

Erişim tarihi / Date of Access

30.12.2020

İletişim

Web Sayfası/Web Page: htpp://utas.yyu.edu.tr

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi /Van Yuzuncu Yil University

Van/Türkiye

İçindekiler

SEMPOZYUM BİLGİLERİ i

Sempozyum Programı xi

How Is Digitalization Implemented In Kazakhstan Education 1

Türk Dünyası Atasözlerinde Göç ve Taşıma Aracı Olarak Deve 7

İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Ahşap Pencere ve Kapı Kanatları 16

İoannes Kinnamos'un *Historia'sı* ve Türk Tarihi Açısından Önemi 27

Abay'ın Şairlik Kütüphanesi 34

1980 Sonrası Türk Çocuk Tiyatroları Üzerine Bir Değerlendirme 38

19. Yüzyıl İrlanda'sında Fuzûlî: James Clarence Mangan'ın "Love" Başlıklı Şiiri Üzerine 56

Osmanlı-İran Sınır Hattında Kontrolsüz Geçişler ve Bunun Sebep Olduğu Problemler (1876-1908 63

Van'da Güvercin (Ev Kuşu) Yetiştirme Kültürü Üzerine Bir İnceleme 73

Türk Dini Düşüncesinde Türklük Kavramının Dönüşümü 82

Kanbalakzâde Hazmî ve Ömer Demirbağ'ın Şiirinde Münâcât 94

Concept "Art" in the work of Azilkhan Nurshaiykov "Truth and Legend" 105

Van Hac Folkloru Kapsamında Anlatılan Memoratların Özellikleri 114

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ АҚЫНЫ, ФИЛОСОФЫ АБАЙ НЫҢ ТУҒАНЫНА 175 ЖЫЛ АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫ ӘДЕБИЕТІНІҢ АСЫЛ МҰРАСЫ 125

Türk Dillerindeki Bitkilerin Anatomisiyle İlgili Kelimelerin Fono-Morfo-Anlamsal Bakımdan Değişimi 129

Modern Bir Hikâyeci Olarak Netflix ve Bu Platformun Yerli İçeriklerinde Üretilen Türkiye İmaji 138

Van Bölgesi Efsanelerinde Ağaç Motifi 149

Çağdaş Ürdün Romanında Türkiye İmajı ve Türkçe (-Subhî Fahmâvî Örneği-) 165

Rumeli'de Koçana Kazasının Demografik ve Sosyal Yapısı Üzerine Bir İnceleme (1830) 172

Özalp-Aksorguç Mahallesi Mizah Kültürü'nde Mizah İcracılarının Rolleri Üzerine Bir İncelemeclxxxix

Sezai Karakoç'un Perspektifinden Necip Fazil Şiirinin Dinamikleri 203

Sultan Raev'in "Kadın" Adlı Hikâyesi ve Oblomovlaşan Erkek 220

Eski Van Şehri'nin Sur Sistemi Üzerine Yeni Bir Değerlendirme 236

Son Dönem Maarif Bürokratlarından Abdullah Hasib Efendi ve Mekâtib-i Gayr-ı Müslime ve Ecnebiye Müfettişliği 266

Van Kırgızlarının Pakistan'daki Dönemi 279

ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ ТҮСІНІГІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ДАМУЫ 288

Aristotales Retoriği Çerçevesinde Orhun Yazıtları 295

Burgâzî Fütüvvetnâmesi'nde Edep ve Adabımuaşeret 305

Özbek Türkçesi Halkbiliminde "Askiya" ve Onun Özellikleri 320

Mizah ve Eleştiri Bağlamında Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in "Kafakâğıdı" Başlıklı Hikâyeleri330

Midyat Arkeolojik Yüzey Araştırması (Bağlarbaşı(Arnas), Budaklı (Kerşafe) ve Yemişli (Enhil/Nehile) Köyleri) 335

Tek Parti Döneminde Kayak Sporunun Geliştirilmesi İçin Bazı Halkevleri Arasında Düzenlenen Kayak Yarışları 357

Tunceli Ovacık'a Bağlı Güneykonak, Koyungölü ve Yeşilköy'de Bulunan Bir Grup Ahşap Eserin Değerlendirilmesi 370

Tunceli Merkez Karşılar Köyü'nde Bulunan Bir Grup Ahşap Eserin Değerlendirilmesi 384

State and Civil Society: Role of Institutional Actors in modernization processes in the Republic of Kazakhstan 398

Netlore ve Netnografi Bağlamında Türkiye'de Dijital Kültür: "Kanalıma Hoş Geldiniz" 407

Küresünni Göç Anlatılari: Kasımoğlu Mahallesi Örneği 442

Türkiye'de Cumhuriyet Döneminden Günümüze Müzecilik Faaliyetleri ve Bunların Çağdaş Müzecilik Açısından Değerlendirilmesi 457

Van Ağzı ve Çevresindeki Ağızlarda Kullanılan "Çılgısız" Sözcüğü Üzerine Etimolojik Bir İnceleme 467

İstanbul Barbaros Hayrettin Paşa Denizcilik Mesleki Teknik ve Anadolu Lisesi Su Ürünleri Müzesi 475

Halide Nusret Zorlutuna'nın Anılarında Türkçe ve Edebiyat Eğitimi 487

Türk Masallarında Bir Tahayyül Mekânı: Gök ve Göğe Ait Unsurlar 497

"Sis" ve "İstanbul" Şiirlerinin Yapı ve İçerik Açısından Karşılaştırılması 512

Eser-i Şevket Bağlamında Sözlüklerdeki Yabancı Dil Yapılarının Sözlük Birimlerine Yaptığı Anlam Katkıları Üzerine Bir Çalışma 525

Türkiye İle Ukrayna Arasindaki Kültürel ve Edebi İlişkilerde Çevirinin Rolü 543

Tatar Halk Süsleri 551

The integration trajectory of the descendants of forced Kazakh migrants into the Western European society (“case study”: Germany, France)” (since 1920-30s) 555

Migration in the Context of Globalization 563

Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türk Dini ve Kültürüne Yönelik Arayışlar Üzerine Bir Değerlendirme 567

Kars'ın Kültürel Belleğindeki Erzurumlu Fıkra Tipleri 577

Bir Divan Mecmuası: Mecmû’a-ı Devâvîn-i Şu’arâ 585

2020 Yılı Ermenistan-Azerbaycan Savaşında Rusya’nın Konumu 598

BM 2018 Verilerine Göre Balkan Ülkelerinin Nüfus Yapısı ve Bu Duruma Etki Eden Faktörler605

Turko – Mongol Contact: From Symbiosis To Assimilation..... 621

King-Crane Komisyonu’nun Adana Ziyaretinde Türk ve Ermeni Temsilcilerinin Sunmuş Oldukları Tezler..... 626

Olağanüstü ve Tekinsiz Arasında Bir Toplum Eleştirisi Romanı: *Efsuncu Baba* 643

Музыка Пәнінің Оқушы Болмысын Қалыптастырудағы Ролі..... 655

Абай ілімі және тұлғалық даму философиясы 662

Seyyid Sibğatullah Arvâsî (Gavs-i Hizanî) İle İlgili Menkıbelerdeki Motifler Üzerine Bir İnceleme..... 666

SEMPOZYUM BİLGİLERİ
(SYMPOSIUM INTRODUCTION)

SEMPOZYUM ADI

(NAME OF SYMPOSIUM)

2. ULUSLARARASI TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

SEMPOZYUM ONURSAL BAŞKANI

(HONORARY CHAIR)

Prof. Dr. Hamdullah ŞEVLİ (Rektör)

ONUR KURULU

(HONORARY COMITTEE)

Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN

Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN

Prof. Dr. Hüseyin KARADAĞ

Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU

Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR

Prof. Dr. Hasanbala SADIKOV

Prof. Dr. İsmail YAKIT

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY

Prof. Dr. Alaybey KAROĞLU

DÜZENLEME KURULU BAŞKANLARI

(ORGANIZATION COMMITTEE CHAIRMANS)

Doç. Dr. Murat ÖZTÜRK

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR

SEMPOZYUM GENEL SEKRETERİ

(GENERAL SECRETARY OF SYMPOSIUM)

Dr. Öğr. Üyesi Halit YABALAK

DÜZENLEME KURULU

(ORGANIZATION COMMITTEE)

Doç. Dr. Murat YILMAZ

Doç. Dr. Ömer OBUZ

Doç. Dr. Metin EREN

Dr. Öğr. Üyesi Ercüment TOPUZ

Dr. Tolga ÖNTÜRK

Dr. İrfan POLAT

Dr. Vural ÖNTÜRK

SEKRETERYA

(SECRETARIAT)

Araş. Gör. Dr. Metin ŞARDAĞ

Araş. Gör. Yunus ÖZDURĞUN

BİLİM VE DANIŞMA KURULU
(SCIENTIFIC AND ADVISORY COMMITTEE)

Prof. Dr. Abdulmecit CANATAK	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Prof.. Dr. Abdullah DUMAN	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Adalet TAHİRZADE	(Bakü Avrasya Üniversitesi- Azerbaycan)
Prof. Dr. Ahmet BURAN	(Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet KARTAL	(Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet DALKIRAN	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Alaybey KAROĞLU	(Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Alfina SIBGATULLİNA	(Adnan Menderes Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali DUYMAZ	(Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali YAKICI	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Alsu SHAMSUTOVA	(Tataristan Bilimler Akademisi)
Prof. Dr. Asem NAUŞABAYEVA HEKİMOĞLU	(Uşak Üniversitesi)
Prof. Dr. Aytaç YILDIZ	(Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Bedri SARICA	(Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Beyhan KESİK	(Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ	(Kırıkkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Bekir ESKİCİ	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Birsen ÇEKEN	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Cihangir DOĞAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT	(19 Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Ekrem ARIKOĞLU	(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan BOZ	(Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih BAŞBUĞ	(Akdeniz Üiversitesi)
Prof. Dr. Funda KARA	(Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Gülhan ATNUR	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Halil KOCA	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR	(Erciyes Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan Ali ESİR	(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
Prof. Dr. Hayati AKYOL	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr Hüseyin BAYDEMİR	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Henryk JANKOWSKİ	(Adam Mickiewicz Üniversitesi-Polonya)
Prof. Dr. İbrahim ÇEŞMELİ	(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim DİLEK	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. İhsan BULUT	(Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmet AKOVA	(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Kazım HACIMEYLİÇ	(Sarajeva Güzel Sanatlar Akademisi- Bosna Hersek)
Prof. Dr. Kemal YAKUT	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan ARINÇ	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Akif CEYLAN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ	(Bitlis Eren Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Salih ARI	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin AKKUŞ	(Düzce Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin EKİCİ	(Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat Ali KARAVELİOĞLU	(Iğdır Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK	(Samsun Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN	(Yıldırım Bayezit Üniversitesi)
Prof. Dr. Necla COŞKUN	(Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Necla GÜNAY	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurullah ULUTAŞ	(Bitlis Eren Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TANÇ	(Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU	(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman AKANDERE	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman KÖSE	(Polis Akademisi)
Prof. Dr. Osman KUNDURACI	(Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömür CEYLAN	(İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)
Prof. Dr. Özer KÜPELİ	(İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN	(İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Paşa KERİMOV	(Milli İlimler Akademisi- Azerbaycan)
Prof. Dr. Ramazan KAPLAN	(Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Ramiz ASGAROV	(Bakü Devlet Üniversitesi-Azerbaycan)
Prof. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Rıfat GÜNDAY	(Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Rubin ZEMON	(Sosyo-Kültürel Antropoloji Enstitüsü-Makedonya)
Prof. Dr. Saliha KODAY	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Salim CÖHÇE	(İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Selahattin BEKKİ	(Kırşehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Selami KILIÇ	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Serkan İLDEN	(Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevil SARGIN	(Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevinç ALİYEVA	(Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi)
Prof. Dr. Sulaıman KAYIPOV	(Sincan Pedagoji Üniversitesi-Çin Halk Cumhuriyeti)
Prof.Dr. S. Cem Şaktanlı	(Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi)
Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN	(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
Prof. Dr. Ünal ÖZDEMİR	(Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Vahit TÜRK	(İstanbul Kültür Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşar Selçuk ŞENER	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR	(Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Yavuz BAYRAM	(Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

Prof. Dr. Yunus KOÇ	(Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Zahanna YUSHA	(Rusya Bilimler Akademisi)
Prof. Dr. Zeki KODAY	(Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeki TAŞTAN	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Zilola KHUDAYBERGENOVA	(Bartın Üniversitesi)
Prof. Dr. Ziya AVŞAR	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Prof. Dr. Zulfiya MAMARAJABOVA	(Taşkent Devlet Pedagoji Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdusselam ARVAS	(Çankırı Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet Özgür GÜVENÇ	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali Akın AKYOL	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Aydın ZOR	(Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Aysu UĞURLAR	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Beşir MUSTAFAYEV	(Siirt Üniversitesi)
Doç. Dr. Cavid QASIMOV	(Azerbaycan Bilimler Akademisi)
Doç. Dr. Cihan ÖZDEMİR	(Bakü Yunus Emre Enstitüsü Müdürü)
Doç. Dr. Çağatay AKENGİN	(Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Fethi DEMİR	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Gültekin AKENGİN	(Gazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Hatice TOZUN	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Hacer TOPRAKTAŞ ÜSTÜNER	(İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. İlhan UÇAR	(Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. İlker AYDIN	(Ordu Üniversitesi)
Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL	(Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Doç. Dr. Mayramgül DIYKANBAY	(Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Orhan KURDOĞLU	(Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Nazgul ISABAEVA	(Jusup Balagun Üniversitesi)
Doç. Dr. Nurtaç Çakar	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer ZAİMOĞLU	(Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer ÇİFTÇİ	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Rahmi TEKİN	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Doç. Dr. Raşit KOÇ	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Paki KÜÇÜKER	(Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Ramazan ÖZMEN	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Recep DEMİR	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Ruhi KONAK	(Kastamonu Üniversitesi)
Doç. Dr. Sevda ÖZEN ERATALAY	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Seyit Battal UĞURLU	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Tahir KAHHAR	(Özbekistan Devlet Cihan Dilleri Üniversitesi-Özbekistan)
Doç. Dr. Tahir ZORKUL	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Şengül DEMİREL	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Veysi SEVİNÇLİ	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Doç. Dr. Vecihi Sefa Fuat HEKİMOĞLU	(Uşak Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYTAÇ	(Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Afif ATAMAN	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÜSTÜNER	(İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ÇELEBİOĞLU	(Artvin Çoruh Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Aslı ERCİYEŞ TOSUN	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Atilla Emre Keskin	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Erhan ŞEN	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Filiz Keskin	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gülşen TORUSDAĞ	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Kenan BULUT	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ferit YÜCEBAŞ	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Canan FİDAN ERTEN	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fuad ALİZADE	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hakan HEMŞİNLİ	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ELİTOK	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İ.M.V. Noyan GÜVEN	(Kastamonu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fuat LEVENTOĞLU	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GÖKTEPE	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

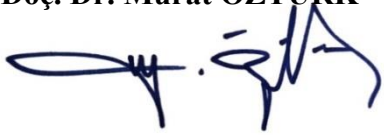
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait ÇALKA	(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mensure ÖZTÜRK	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KULAZ	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet BİLGEN	(Kastamonu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nergiz KARADAŞ	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nihangül DAŞTAN	(Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oktay BAŞAK	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sait EBİNÇ	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ERATALAY	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tarık Ziya ARVAS	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz ÖNAY	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hatice COŞKUN	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Murat KEKLİK	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Nurullah KARTA	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ömer DEMİRBAĞ	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sevda EMLAK	(İzmir Demokrasi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Ü. Selda TUNCER	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Şahabettin ÖZTÜRK	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi A.Semih BİREL	(Bülent Ecevit Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sevgül TÜRKMENOĞLU	(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi İsa IŞIK	(Muş Alparslan Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ümit POLAT	(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi)
Dr. Ilirjana KACELİ (DEMİRLİKA)	(Elbasan Üniversitesi/Arnavutluk)
Dr. Marlen Adilov	(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Dr. Nadiia SENCHYLO-TATLILIOGLU	(National Aviation University)
Dr. Nazym Shuinshina Meta	(Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi)
Dr. Şahnaz KAMALOVA	(Sankt Petersburg Devlet Üniversitesi)
Öğr. Gör. Işılay KONAK	(Kastamonu Üniversitesi)
Öğr. Gör. Meiramkul İSSAYEVA	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dauletbek AIDANA	Kazakistan Ulusal Al-Farabi Üniversitesi

SUNUŞ

Türkoloji ya da diğer bir ifadeyle Türklük bilimi, Türk ulusunun maddi ve manevi bütün değerleriyle ilgili araştırmalar yapan bir bilim dalı olarak tanımlanır. Türk milletinin gerek tarihsel varlığının çok eski dönemlere dayanması gerekse de köklü devlet geleneğinin bir yansıması olarak yayılmış olduğu geniş coğrafya bu kültür ile ilgili çalışmaları zaruri kılmıştır. Adriyatik'ten Çin seddine kadar uzanan Türk hükümranlığı ve bu hükümranlığın beslendiği ilmi mefkure, tarihsel süreçte Türk dili, edebiyatı, tarihi, sanatı gibi birçok alanda eserler yazılmasına zemin hazırlamıştır. Kültür coğrafyası yaklaşık üç kıtaya yayılmış olan Türk kültürü, başta Batılılar olmak üzere birçok bilim çevresi tarafından araştırılmış ve bunun üzerine kayda değer çalışmalar yapılmıştır. Bizde ise XIX. yüzyılın ortalarında başlayan Türklük bilimi çalışmaları, Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan, Reşit Rahmeti Arat gibi büyük Türkologların çalışmalarıyla önemli bir mesafe kat etmiştir. Günümüzde başta Türkiye olmak üzere dünyanın farklı ülkelerinde bulunan üniversitelerdeki Türkoloji kürsülerinin yapmış oldukları çalışmalar Türklük bilimine ciddi katkılar sağlamaktadır. Öte yandan hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yapılan Türkoloji kongre ve sempozyumların da bu araştırmalardaki payı büyüktür. Bu ilkeden hareketle Türkiye'ye Türk dünyasına bir nebze de olsa katkı sağlamak amacıyla bu sempozyum düzenlenmiştir.

Sempozyumda sunulan bildilerin tam metinlerinin yer aldığı bu kitaptaki katkılarından ötürü bütün katılımcılara şükranlarımı sunuyor ve bu kitabın Türkoloji çalışmalarında istifade edilecek bir kaynak olmasını temenni ediyorum.

Düzenleme Kurulu Adına
Doç. Dr. Murat ÖZTÜRK

Osmanlı-İran Sınır Hattında Kontrolsüz Geçişler ve Bunun Sebep Olduğu Problemler (1876-1908)

Tarık Ziya ARVAS[1]

Ahmed DENAT[2]

Özet

Osmanlı-İran sınır hattında istenmeyen sınır geçişleri birçok karmaşık asayiş meselelerine sebebiyet vermiştir. Bunun önüne geçilememesindeki temel etkenler zamanın koşullarında sınır muhafazasının güçlüğü ve iki ülke sınır çizgisinin fiili olarak belirsizliği idi. Zira Osmanlı-İran sınırlarında yaşayan aşiretlerin her iki ülkede akrabaları, yaylak, kışlak ve köyleri vardı. İhtiyaç gördükçe veya mevsim şartları gerektirdikçe aşiret mensupları bir ülkeden diğerine gelir giderlerdi. Sınır hattı üzerindeki bu hareketlilik ve istenmeyen geçişler beraberinde birçok problemi getiriyordu. Suçluların ülke değiştirmesi, aşiret ilticaları, sınırın iki yakasında bulunan aşiretlerin çarpışması ve bununla bağlantılı olarak köy baskınları ve yağmalamalar bunlardandı. Milliyetçi Ermeni örgütlerinin kurulmasından sonra bu kez bu gruplara mensup olanlar sınırı geçerek birçok saldırı gerçekleştirdiler. Bu hadiseler tabii olarak yerel idareyi de güçleştirdiği gibi bazen iki ülke arasında krizlere de neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İran, sınır, aşiret.

UNCONTROLLED TRANSITIONS ON THE OTTOMAN-IRANIAN BORDER LINE AND THE PROBLEMS CAUSED BY THIS (1876-1908)

Abstract

Unwanted border crossings along the Ottoman-Iranian border gave rise to many complex security issues. The main factors in its inability to prevent this were the difficulty of border guarding under the conditions of the time and the de facto uncertainty of the border line of the two countries. Because the tribes living on the Ottoman-Iranian borders had relatives, summer pasture,winter quarters and villages in both countries. Tribal members would come and go from one country to another, as needed or as seasonal conditions required. This mobility and unwanted crossings on the border line brought many problems with it. Change of country of criminals, tribal asylum, clashes of tribes on both sides of the border, and village raids and looting in connection with this were one of them. After the establishment of nationalist Armenian organizations, this time members of these groups crossed the border and carried out many attacks. These events naturally made the local administration difficult and sometimes caused crises between the two countries.

Key Words: Ottoman, İran, Border, Tribe.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Anabilim Dalı, tzarvas@hotmail.com
[2] Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Anabilim Dalı, ahmeddenat@gmail.com

Giriş

Sınırlar devletlerin hâkimiyet alanlarına işaret ettiği için her devirde önemini devam ettiren bir konu olmuştur. Osmanlı devletinin İran ile olan sınırı 1648 gibi erken bir tarihte genel hatlarıyla kesinleştiği halde bu ülke ile olan sınır problemleri 19. yüzyılda da devam etmiştir (Mehmet Hurşid Paşa, 2007: 245-257). Bu yüzyılda aşiretlerin olağan geçişleri ve Kotur gibi bazı yerlerin Türk-İran Devletleri arasında el değiştirmesi nedeniyle bazı yerlerdeki sınır belirsizliği hukukî ve fiili olarak devam etmiştir (Millingen, 1998: 97-199). Nitekim Kotur'un Berlin Antlaşması'nın60. Maddesi gereğince 1879 yılında İran'a bırakıldı (Karadeniz, 2004:211; BOA. DH ŞFR. 361/17, 23 Ra 1324, 17 Mayıs 1906). Bunun yanında geniş bir alana yayılan Haydaranlı Aşireti'nin kimin tebaası olduğu İran ile Türkiye arasında 1880'li yıllara kadar tartışma konusuydu. Bu yıllarda ancak anlaşma sağlanmış ve durum Türkiye lehine çözülmüştü (Averyanov, 2010: 244). Yine Osmanlı-İran sınırında yer alan Merkur arazisi de diğer bir ihtilaflı bölgeydi (BOA. BEO. 2905/217829, 19 B 1324, 8 Eylül 1906). Şemdinli Kazasının nüfuzlu beyi Şeyh Muhammed Sadık'ın teşvikiyle bir ara Osmanlı kuvvetleri İran sınırları içinde yer alan Merkur arazisinin tamamını ele geçirmişti (BOA. BEO. 2905/217829, 19 B 1324, 8 Eylül 1906). Sınır meselelerini çözmek için Van Valisi Tahir Paşanın 1908 yılında İran'ın Urumiye şehrine gitmesi meselenin bu tarihe kadar da devam ettiğini göstermektedir. (BOA. Y.A. HUS. 519/6, 02 S 1326, 6 Mart 1908). Bunlar sınır meselesinin siyasi ve hukuki yönleridir.

Bunun yanında sınırın fiili olarak belirsizliği de söz konusu idi. Zira Osmanlı-İran sınırları üzerinde yaşayan beylik ve aşiretlerin her iki ülkede yaylak-kışlakları ile arazi ve köyleri mevcuttu. Mesela Şemdinli'de Şeyh Muhammed Sadık ve Başkale Kazasında mukim Merziki Aşireti Reisi Şeref Bey'in İran sınırları içinde arazi ve mülkleri vardı (BOA. YPRK. EŞA. 45/31, 14 Z 1321, 2 Mart 1904). Uzun yıllar bir ülkeden diğerine ihtiyaç gördükçe veya mevsim şartları gerektirdikçe gidip-gelen aşiretler için sınır mevzu bahis bile değildi. Bu filli durum iki devlet arasında haledilmesi güç sınır problemlerine neden olmuştu.

Hayvancılığın neredeyse yegâne geçim kaynağı olduğu bu aşiretlerin bulundukları mevkiler mevsimlere göre değiştiğinden öteden beri kontrolsüz şekilde hareket etmekteydiler. Yerleşiklerin aksine çoğu zaman sürüleriyle beraber hareket eden, gerektiğinde dağlık alanlara çekilebilen aşiretleri kontrol etmek kolay değildi (Nikitin, 2010: 280-282). Kürt Aşiretleri, Osmanlı ve İran devletlerinin vergi veya askerlik hizmeti talebine karşı direnmeye çalışır, başarılı olamazlarsa sınırın diğer tarafına geçerek uygun zamana kadar orada kalırlardı (BOA. YYE. 12/30, 29 Z 1302, 9 Ekim 1885; BOA. BEO. 1325/99318, 06 S 1317, 16 Haziran 1899); BOA. DH. MKT. 1400/5, 22 Ca 1304, 16 Şubat 1887; Arfa, 2006: 27). Karşı tarafa geçen aşiret fırsat buldukça sınırdan geçerek yağma yapmaktan geri kalmazdı. Dolayısıyla aşiretin kaçmasıyla ilgili devlet açısından sorun bitmiş olmuyordu (BOA. BEO. 1703/127666, 26 R 1319, varak no 3, 12 Ağustos 1901).

Gerek aşiretlerin ve gerekse de daha sonra Ermeni çetelerinin kolay geçişi nedeniyle, sınır üzerinde bulunan yerleşim yerlerinde güvenliği oldukça zayıflatmıştı. Bilhassa İran'dan gelenlerin sebep olduğu asayiş olayları nedeniyle Osmanlı sınırları içindeki sınır kasabalarında yaşayan gayrimüslimlerin bir kısmı başka yerlere göç etmek zorunda bırakmıştır (Rassam,1897:135).

Fiilen belirsiz olan sınır hattı üzerindeki hareketlilik nedeniyle aşiret ile diğer unsurların istenmeyen geçişleri beraberinde birçok sorun ve sıkıntıyı getirmiştir. Suçluların karşı devlete geçmesi, aşiret ilticaları (Sarıkçıoğlu, 2013: 34-35). Aşiretlerin karşı ülkedeki aşiretlerle çarpışmaları, köyleri yağmalamaları (BOA. BEO. 1421/106544, 16 Ş 1317, varak no 2, 20 Aralık 1899). Sınır hattının zayıflığını gören aşiretlerden kopan bazı grupların sınır boylarındaki yerleşimlere musallat olmaları (BOA. BEO. 431/32254, 01 M 1312, 5 Temmuz 1894). İran'dan gelen bazı zorbaların aveneleriyle Şemdinli ve Elbak (Başkale) gibi sınırda bulunan kaza köylerine baskınlar yaparak para, eşya gaspı ve gelin ile kızlarını kaçırmaları (BOA. YPRK. UM. 19/21, 06 Ra 1308, 20 Ekim 1890) gibi vakalar yerel idareyi güçleştirmiş ve bazen iki ülke arasında krizlere neden olmuştu.

İran sınır hattında istenmeyen sınır geçişlerinin neden olduğu karmaşık asayiş meseleleri yerel yöneticileri de bir hayli uğraştırmıştır. Bundaki etkenler, zamanın koşullarında sınır muhafazasının güçlüğü, Osmanlı-İran sınır hatlarının belirsizliği ve her iki ülkenin bu belirsiz hatlar üzerinde stratejik nedenlerden ötürü kesin karar ve tedbir almaktan kaçınmasıdır. Zira iki ülke, sınır meselelerini lehlerine çözmek için aşiretlerin bağlılıklarını devam ettirmelerine önem vermiş ve sınır geçişlerinde onlara karşı sert tedbirler almaktan kaçınmışlardı. Çünkü aşireti kendine bağlamak aşiretin üzerinde oturduğu toprağa da sahip olmak anlamına geliyordu (Sarıkçıoğlu, 2013: 55-58).

Kontrolsüz Sınır Geçişleri ve Problemler

1884 yılında İran aşiretlerinden birine mensup otuz kadar atlı, vilâyetin Bargiri (Muradiye) Kazası dâhilinde yolcuların üç yüz lira parasını ve on dokuz atlarını daha sonra da yakınlardaki bir köy ahalisinin bir hayli hayvanını gasp etmişlerdi. Şikâyet üzerine zaptiye tarafından takip edilmişlerse de İran tarafına kaçmışlardı (BOA. Y. PRK. UM. 6/117, 25 Za 1301, 16 Eylül 1884). Aynı şey karşı tarafta da olmaktadır. Hariciye Nezaretinden gelen bir telgrafta Osmanlı aşiretlerinden Takori Taifesi eşkıyasının, hududu geçerek İran'daki Haydaranlı Aşireti'ne ait köylerden birini tahrip ve iki sürü hayvanı gasp ettikleri ve birkaç gün sonra yine yağma ve katl yaptıkları bildirilmişti (BOA. BEO. 1421/106544, 16 Ş 1317, varak no 2, 20 Aralık 1899).

Bargiri (Muradiye) ve Abağa'daki (Çaldıran) Haydaranlı aşiret mensuplarının İran'daki Celali Aşireti ile problemleri vardı. Meydana gelen anlaşmazlık ve çarpışmalar, taraflarla ittifak içindeki diğer aşiretleri de olayın içine çekiyor ve mesele ülkeler arası hadiseye dönüşüyordu (BOA. YPRK. SRN. 2/79, 22 Za 1307, 10 Temmuz 1890). 1894 yılında Muradiye ve Çaldıran'da havalisinde ikamet eden Hamidiye Süvari Alayları kaymakamlarından Mehmed Sadık ve Mustafa Beylerin, İran'ın Haydaranlı aşiretiyle birleşerek sınırın bu tarafındaki Takori Aşiretine saldırmaları, Takorilerle ittifak halinde olan Şikak ve Milan aşiretlerinin savaş hazırlıklarına neden olmuştu (BOA. BEO. 420/31475, 11 Z 1311, 15 Haziran 1894). Olay haber alındığı zaman, meselenin sınır ötesine taşma riskinin de etkisiyle Van Valiliği hemen hükümete ve IV. Ordu'ya haber vermiş ve bölgeye asker sevki hazırlıkları yapılmıştı (BOA. Y. MTV. 93/48, 08 N 1311, 15 Mart 1894); BOA. BEO. 420/31475, 11 Z 1311, 15 Mart 1894).

Saray-Başkale çizgisi üzerinde ve iki ülkenin sınır hatlarında mensupları bulunan Şekak Aşireti, sıklıkla bir ülkeden diğerine göç ettiğinden sınır onlar için söz konusu değildi.

(Rassam, 1897: 135-136). Diğer sınır hattı Saray Kazası ise İran veya Türk otoritelerinden kaçan Kürt aşiretleri için sınırda bulunan önemli bir barınma noktası mevkiindeydi (Tozer,1881: 366).

Sınırın esnekliği en çok 1880 yılındaki Şeyh Ubeydullah İsyanı'nda kendini göstermişti. Van Vilâyet sınırları içinde dinî etkinliği hayli fazla olan Seyyid Taha ailesinden gelen Şeyh Ubeydullah, XIX. yüzyılın son çeyreğinde, vilâyetin Şemdinli Kazasında neredeyse tek otorite idi. Bulunduğu çevrede ticaret yollarını kontrol eden ve tütün üretiminde Fransız Rejisiyle rekabet eden Şeyh Ubeydullah, 1881 yılında bu egemenliğine son verilene kadar yörenin neredeyse mutlak hâkimiydi (Celil, 1998:84-149; Menteşaşvili, 2004: 181-182; Klein, 2014: 45).

1880 yılında İran yerel yönetimi, daha önce Şah Muhammed Kaçar tarafından Seyyid Taha'ya vakfedildiği söylenen ve dolayısıyla Şemdinlili şeyh ailesine ait sayılan İran sınırları içindeki Tergever ile Mergever sancaklarına bağlı bazı köylere ağır vergi salıp zulme başlayınca, Şeyh Ubeydullah taraftarlarıyla birlikte İran topraklarına saldırı düzenledi (Celil, 1998:84-149; Menteşaşvilli, 2004:181-182; Klein, 2014:45; Erdost, 1993: 42-43; BOA. YPRK. ASK. 4/45, 04 Za 1297, 8 Ekim 1880). Urumiye şehrinin güneyindeki köylere yönelen Şeyh Ubeydullah ve adamları, cephaneleri tükenince karşı saldırıya geçen İran kuvvetleri karşısında geri çekilmek durumunda kaldı. (BOA. Y. PRK. ASK. 4/43, 02 Za 1297, 6 Ekim 1880). Hakkâri Sancağına geri dönen Şeyh Ubeydullah kuvvetleriyle birlikte 2500 hane muhacir de Osmanlı topraklarına sığındı. Gerek bu karmaşa ve gerek İran askerlerinin sınıra yaklaşması üzerine muhtemel bir olumsuzluğu önlemek için sınır boyunca askerî tedbirler arttırıldı. Meselenin halli, Şeyh Ubeydullah'ın teslimi, olayın aşiretler üzerindeki etkisi ile doğrudan ve dolaylı birtakım sonuçlar bakımından bu mesele, idarî ve askerî anlamda yerel idarecileri zorlayan bir hadise oldu (BOA. Y. PRK. ASK. 5/31, 06 M 1298, 9 Aralık 1880; BOA. Y. PRK. ASK. 14/40, 07 Za 1299, 20 Eylül 1882; BOA. Y. PRK. ASK. 15/44, 20 M 1300, 1 Aralık 1882). Ayrıca Şeyh Ubeydullah'ın, taraftarlarının oturduğu köyleri korumak için İran topraklarına girmesi ve bu ülkenin askerleriyle çatışması İran, İngiltere ve Rusya'nın da müdahil olduğu milletlerarası bir meseleye dönüştü (Celil, 1998: 84-149; Menteşaşvilli, 2004: 181-182; Klein, 2014: 45; Olson, 1992: 26).

Şeyh Ubeydullah'ın yerine geçen oğlu Şeyh Muhammed Sıddık zamanında İran'daki köyler meselesi ve sınır ötesine müdahaleler, dönemin Van Valisi Tahir Paşa'yı ve dolayısıyla merkezi hükümeti uğraştıran bir mesele olmaya devam etti (BOA. DH. ŞFR. 249/94, 10 R 1318, 7 Ağustos 1900; BOA. Y. PRK. ASK. 206/96, 16 Ca 1318, 11 Eylül 1900). İran büyükelçisinin Muhammed Sıddık hakkında pek çok şikâyeti oldu. Merkezi hükümetin Muhammed Sıddık'ın himaye edilip ücretlendirmemesi konusunda Van Vilâyetine uyarıları oldu (BOA. BEO. 2198/164776, 27 B 1321, 19 Ekim 1903). Ancak bu uyarılar fayda vermedi ve mesele devam etti (BOA. BEO. 2313/173405, 28 M 1322, 14 Nisan 1904).

Bahsedilen bu kontrolsüz geçişlere karşı zaman zaman alınan güvenlik tedbirleri, (BOA. BEO. 96/7150, 05 R 1310, 27 Ekim 1892). bazen sınırda askerî hareketlilik bazen de iki ülke arasında gerginlik ve çatışmalara neden oluyordu (BOA. Y. A. HUS. 330/138, 27 Z 1312, 21 Haziran 1895). 1907 yazında sınırı tecavüz eden İran birlikleri ile Osmanlı askerleri arasında çıkan çatışmada Osmanlı kuvvetleri bir yaralı verirken, İranlılar 80 kayıp ve tespit

edilmeyen miktar yaralı ile bir hayli silah bırakarak sınırdan uzaklaştırılmışlardı (BOA. Y. A. HUS. 513/113, 27 C 1325, 7 Ağustos 1907).

Sınırdan kontrolsüz geçişlerin diğer bir kolu ticari malların kaçakçılığıydı. Diğer birçok ürünün yanında tuz ve tütün kaçakçılığı bu dönemde öne çıkmaktaydı. Hayvancılığın önemli ekonomik uğraş olduğu sınır kasaba ve köylerinde tuz ihtiyacı büyüktü. Fakat üretim miktarı vilâyetin genel tuz ihtiyacını karşılamaktan uzaktı (Prothero, 1920: 57). Zira buralarda yüz binlerle ifade edilebilecek küçükbaş hayvan bulunmakta ve her koyunun yıllık 3 okka tuz gereksinimi olduğu hesaplandığında tuz ihtiyacı oldukça yüksek miktarlara ulaşmaktadır. (Millingen, 1998: 100). Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Doğu Anadolu'yu gezen İngiliz Binbaşı Charles Noel, çobanlardan aldığı bilgiye göre farklı bir hesaplamayla; bir koyunun 4 ay için ayda 40 gram tuza ihtiyaç duyduğunu, 50 koyunu olan bir adamın yıllık tuz tüketiminin 80 kilo olacağı sonucuna varmıştır. (Noel, 2010:53).

Zikredilen gereksinime karşın 1870'lerde ülkenin içinde bulunduğu malî krizi aşmak için bazı vergi kalemlerinde olduğu gibi tuz üzerine yeni vergi konulması halk için ciddi sıkıntılara sebep oldu. Tuz fiyatındaki aşırı artış İran'dan gelen büyük ölçekli tuz kaçakçılığına yol açtı. Zira İran'da tuzun okkası sınırın bu tarafına göre yaklaşık 20 kat daha ucuz idi. Bilhassa sınıra yakın Mukri Aşireti yüzlerce hayvanın sırtına yükledikleri tuzu kaçak şekilde sınırın bu tarafına taşımıştı (Millingen, 1998: 99-100).

Tuzdaki vergi artışının yanında ülkedeki tuz kaynaklarının 1881 yılında Duyun-ı Umumiye İdaresi tekeline bırakılması, (Parvus Efendi, 2013: 179). Tuzun serbestçe alınıp satılmasını engellediği için tuz eksikliğini daha da arttırdı. Tuzsuzluk yüzünden ahali zorluk ve sıkıntıya maruz kaldı (BOA. Y. PRK. A. 3/74, 29 Z 1300, 31 Ekim 1883; BOA. BEO, 3366/252394, 24 C 1326, varak no 1, 24 Temmuz 1908). Bu da ülke genelinde olduğu gibi (Demirel, 2002: 142-157). Sınırdaki yerleşim yerlerinde de tuz kaçakçılığına neden oldu ve İran'dan hayvan sırtında gelen tuz kaçakçılığı devam etti. 1889 yılında İran'dan Hakkâri taraflarına geldiği haber alınan 150 yük kaçak tuza el konulması için zaptiye askerleri yetersiz görüldüğünden Duyun-ı Umumiye İdaresi hükümet nezdinde girişimlerde bulunmuştu (BOA. DH. MKT. 1635/23, 08 Za 1306, 6 Temmuz 1889; BOA. DH. MKT. 1640/114, 23 Za 1306, 21 Temmuz 1889).

Duyun-ı Umumiye İdaresi, yerel yetkililer ve hükümet üzerinde kaçakçılığın önlenmesi için kendi kolcularına jandarmaların eşlik etmesi yönünde baskı kurdu (BOA. DH. MKT. 1667/5, 20 S 1307 [16 Ekim 1889); BOA. YPRK. A. 3/74, 29 Z 1300, 31 Ekim 1883); BOA. BEO. 3366/252394, 24 C 1326, varak no 1, 24 Temmuz 1908). Fakat tuz kaçakçılığını önlemede Duyun-ı Umumiye kolcuları ile seyyar memurları ve onlara yardım etmesi istenen mahalli zaptiye yetersiz kaldı. Kaçakçılar zaman zaman kendilerini engellemeye çalışan muhafızlarla çatışmaya girdiler (BOA. DH. MKT. 1889/19, 06 Ca 1309, 8 Aralık 1891). 1896 yılına gelindiğinde tuzun yaklaşık 1 milyon kilogramı İran'dan getirilir olmuştu (Karaca, 1993: 132). Yetkililerin kaçakçılığı önlemek için aldıkları tedbirler ise istenilen neticeyi vermedi (Dadrian, 1995: 135).

Sınır hattındaki Şemdinan (Şemdinli) Kazası tütünün iyi yetiştiği yerdi. Bilhassa Şemdinan tütünü ticaret metaı ve önemli geçim kaynağıydı (Van Vilâyet Salnamesi, 1315/1897, s. 164, 200; BOA. DH. TMIK. 217/30, 5 M 1324, 1 Mart 1906). Fakat 1883

yılından itibaren ülkede faaliyet göstermeye başlayan Tütün Rejisi ile birlikte (Parvus Efendi, 2013: 162-167-169). Tütün ekiminin ruhsata tabi hale getirilmesi, satım ve fiyat konusunda üreticiyi Duyun-ı Umumiye İdaresi'ne bağlaması ahaliyi güç durumda bıraktı (BOA. BEO. 77/5701, 4 Ra 1310, 26 Eylül 1892; BOA. BEO. 128/9543, 5 C 1310, 25 Aralık 1892). Rejinin üretim ve satım üzerinde sıkı bir kontrol kurması pek çok soruna yol açtı ve bunların neticesinde buralarda yaygın bir tütün kaçakçılığı başladı (Parvus Efendi, 2013: 162-167-169).

Ermeni olayları başlamadan önce daha ziyade sosyo-ekonomik sebepli olan sınır geçişleri, yerel yönetim için alışılmış meseleler düzeyinde kalmaktaydı. Bu nedenle sınırları korumak için bulundurulan güvenlik kuvvetleri sayısı azdı (Millingen, 1998: 99). Fakat Ermeni olaylarının başlamasıyla durum tamamen farklı bir şekle büründü. Sınırdaki idari ünitelerde Ermeni çetecilerin giriş ve çıkışları nedeniyle idare giderek zorlaştı (Mazıcı, 1987: 59). Kontrolü zor olan sınırlardan kolay geçiş bu kez Ermeni komitacıları için söz konusu oldu (Sadettin Paşa'nın Anıları, 2004: 111). İran Devleti'nin esnek davranması ve hatta bazen teşvikiyle Ermeni komitacıları sınırdan girerek Müslüman köylerinde katliama giriştiler (BOA. YPRK. BŞK. 53/140, 07 R 1315, 5 Eylül 1897).

1897 yılının Ağustos ayı başlarında, yaylalarında hayvanlarıyla meşgul olan Merziki Aşireti üzerine baskın düzenleyen Ermeni çeteleri, kadın çocuk demeden bir kaynağa göre 200, başka bir kaynağa göre de 400 kişiyi katlettiler. Kadın ve çocukları kesici aletlerle vahşi bir biçimde katleden bu güruhu yakalamak için yöreye asker sevk edilmiş, Başkale'den redif askerî toplanmış ve Bitlis'ten takviye kuvvetler sevk edilmişti (BOA. YPRK. PT. 15/4, 12 Ra 1315, 11 Ağustos 1897; BOA. YPRK BŞK. 53/140, 07 R 1315, 6 Ağustos 1897; BOA. Y. MTV. 164/147, 10 Ra 1315, 9 Ağustos 1897; BOA. Y. MTV. 164/202, 11 Ra 1315, 10 Ağustos 1897). Ermeni çeteleri fırsat buldukça İran sınırından geçip sınırdaki alay mensubu ve diğer Müslüman köylere baskınlar yaparak birçok insanı vahşiyane bir şekilde katletmeleri büyük öfkeye neden olmuştu. (Sadettin Paşa'nın Anıları, 2004: 19-21-22-29-31).

1885 yılında Mıgırdıç Portakalyan ve 9 öğrencisi tarafından Van'da kurulan Armenakan Partisi Faaliyetlerini genişleterek Muş, Bitlis, Trabzon ve İstanbul'a yayıldı. İran ve Rusya Ermenileriyle irtibata geçti. Satışın serbest olduğu İran'dan silah getirdi ve bir kısım silahları da içerden temin etti (Ternon, 2012: 121-122).

Cenevre'de 1887'de kurulan Devrimci Hınçak (Çan) Partisi ile 1890'da Tiflis'te kurulan Taşnaksütyun da, (Ermeni Devrimci Federasyonu) (Doğan, 2008: 307-328). Sınır kasaba ve köylerde güçlü örgütlere sahip oldular (Akçora, 1994:103). Ermeni komiteleri Rahip ve öğretmenleri Ermeni köyleri ile yerleşim birimlerine Taşnak Komite Temsilcisi ve öğretmen olarak dağıttılar (Akçora, 1994: 29; Taşkıran, 2006: 56). Örgütlenme ile birlikte zikredilen komite ve çeteler, asayiş ve düzeni bozarak birçok kişiyi yaraladılar veya katlettiler (Akçora, 1994: 9; Göyünç, 1995: 17-18-110).

Olaylarla birlikte köylerde güvenlik ve asayiş kalmadı. Ermeni komitacıları İran sınırından geçerek Müslüman köylerine saldırıp katliam yapınca, galeyana gelen Kürt aşiretleri şehirden uzak bazı Ermeni köylerini yağma ve talan ettiler. Hükümet bunu önlemek için bazen asker sevk etmek durumunda kaldıysa da Kürtler genelde askerin çabuk yetişemeyeceği yerlerde yağma ve talan yaptıklarından askerî önlemler istenilen neticeyi

vermedi. (Mayewski, 1997: 7; BOA. A. MKT. MHM. 666/9, 27 C 1313, 15 Aralık 1895). Bilhassa 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Van ve çevresinde Ermeni hareketleri hız kazandı. Komitelerin planlı bir şekilde yürüttükleri faaliyetlerin liderliğini, Rus Ermenilerinden olup Kafkasya'da Ermeni ihtilal hareketlerine katılmış ve Ruslarca idama mahkûm edilmiş komitacılar yapıyordu (Taşkıran, 2006: 56).

Komitacıların faaliyetlerini gözlemleyen hükümetin davetlisi olarak Doğu Anadolu'yu gezen Amerikalı gazeteci Hepworth; "…*Birkaç saat ötede İran sınırı var. Profesyonel ajiteciler sınırı geçerek ortalığı karıştırıyor, ihtilali tetikliyor sonra da arkalarına bakmadan hızlıca İran'a -güvenli alana- geri dönüyorlar. Her an yerinde duramayan Ermeniler ile siviller ya da askerler arasında bir çatışma çıkabilir. Bu olduğunda kibriti saman yığınına atmak gibi olacaktır"* diyordu (Hepworth, 1898: 343).

Sonuç

Sınırlar ve sınır kaynaklı meseleler devletlerarası ilişkilerde geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini sürdürmektedir. Osmanlı-İran sınırı da bu anlamda iki devlet arasında dönem dönem anlaşmazlıklara neden olmuştur. Zamanın şartlarında sınır muhafazasının güçlüğü ve iki ülke sınır çizgisinin fiili olarak belirsizliği, başta asayiş hadiseleri olmak üzere birçok problemi beraberinde getirmiştir. Sınır meselelerini karmaşık halde getiren olgu ise Osmanlı-İran sınır hatlarında yaşayan aşiretlerin her iki ülkede akrabaları, yaylak, kışlak ve köylerin olmasıydı. İhtiyaç gördükçe veya mevsim şartları gerektirdikçe aşiret mensupları bir ülkeden diğerine gelir giderlerdi. Bu nedenle her iki ülke açısında nihai bir çözüm zor gözükmekteydi. Tabiatıyla sınır hattı üzerindeki bu hareketlilik ve istenmeyen geçişler beraberinde birçok hadiseye yol açıyordu. Ticari kaçakçılık, suçluların ülke değiştirmesi, aşiret ilticaları, sınırın iki yakasında bulunan aşiretlerin çarpışması ve bununla bağlantılı olarak köy baskınları ve yağmalamalar bunlardandı. Genel itibariyle alışılmış olan bu sosyo-ekonomik geçişler, milliyetçi Ermeni örgütlerinin kurulmasından sonra siyasi bir veçheye bürünmüştür. Bu kez bu gruplara mensup olanlar sınırı geçerek köylerde ve sınır kasabalarında birçok saldırı gerçekleştirdiler. Bütün bunlar tabii olarak hem merkezi hem de yerel idarenin sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur.

Kaynakça

Akçora, E. (1994). *Van ve Çevresinde Ermeni İsyanları (1886-1916).* İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Arfa, H. (2006). *Kürtler-Tarih&Politika*. İstanbul: Avesta Yayınları.

Averyanov, P. İ. (2010). *Osmanlı İran Rus Savaşlarında Kürtler (19. Yüzyıl).* Kale,İ. (Çev.) İstanbul: Avesta Yayınları.

BOA. Y. PRK. ASK. 4/43, 02 Za 1297 (6 Ekim 1880)

BOA. Y. PRK. ASK. 4/45, 04 Za 1297 (8 Ekim 1880)

BOA. Y. PRK. ASK. 5/31, 06 M 1298 (9 Aralık 1880)

BOA. Y. PRK. ASK. 14/40, 07 Za 1299 (20 Eylül 1882)

BOA. Y. PRK. ASK. 15/44, 20 M 1300 (1 Aralık 1882)

BOA. Y. PRK. A. 3/74, 29 Z 1300 (31 Ekim 1883)

BOA. Y. PRK. UM. 6/117, 25 Za 1301 (16 Eylül 1884)

BOA. Y. EE. 12/30, 29 Z 1302 (9 Ekim 1885)

BOA. DH. MKT. 1400/5, 22 Ca 1304 (16 Şubat 1887)

BOA. DH. MKT. 1635/23, 08 Za 1306 (6 Temmuz 1889)

BOA. DH. MKT. 1640/114, 23 Za 1306 (21 Temmuz 1889)

BOA. DH. MKT. 1667/5, 20 S 1307 (16 Ekim 1889)

BOA. Y. PRK. SRN. 2/79, 22 Za 1307 (10 Temmuz 1890).

BOA. Y.PRK. UM. 19/21, 06 Ra 1308 (20 Ekim 1890)

BOA. DH. MKT. 1889/19, 06 Ca 1309 (8 Aralık 1891)

BOA. BEO. 77/5701, 4 Ra 1310 (26 Eylül 1892)

BOA. BEO. 96/7150, 05 R 1310 (27 Ekim 1892)

BOA. BEO. 128/9543, 5 C 1310 (25 Aralık 1892)

BOA. Y. MTV. 93/48, 08 N 1311 (15 Mart 1894)

BOA. BEO. 420/31475, 11 Z 1311 (15 Haziran 1894)

BOA. BEO. 431/32254, 01 M 1312 (5 Temmuz 1894)

BOA. Y. A. HUS. 330/138, 27 Z 1312 (21 Haziran 1895)

BOA. A. MKT. MHM. 666/9, 27 C 1313 (15 Aralık 1895)

BOA. Y. PRK. BŞK. 53/140, 07 R 1315 (6 Ağustos 1897)

BOA. Y. MTV. 164/147, 10 Ra 1315 (9 Ağustos 1897)

BOA. Y. MTV. 164/202, 11 Ra 1315 (10 Ağustos 1897)

BOA. Y. PRK. PT. 15/4, 12 Ra 1315 (11 Ağustos 1897)

BOA. Y. PRK. BŞK. 53/140, 07 R 1315 (5 Eylül 1897)

BOA. BEO. 325/99318, 06 S 1317 (16 Haziran 1899)

BOA. BEO. 1421/106544, 16 Ş 1317, varak no 2 (20 Aralık 1899)

BOA. DH. ŞFR. 249/94, 10 R 1318 (7 Ağustos 1900)

BOA. Y. PRK. ASK. 206/96, 16 Ca 1318 (11 Eylül 1900)

BOA. BEO. 1703/127666, 26 R 1319, varak no 3 (12 Ağustos 1901)

BOA. BEO. 2198/164776, 27 B 1321 (19 Ekim 1903)

BOA. BEO. 2313/173405, 28 M 1322 (14 Nisan 1904)

BOA. DH. TMIK. *M*. 217/30, 5 M 1324 (1 Mart 1906)

BOA. Y. A. HUS. 513/113, 27 C 1325 (7 Ağustos 1907)

BOA. BEO, 3366/252394, 24 C 1326, varak no 1 (24 Temmuz 1908)

Celil, C. (1998). *Şeyh Ubeydullah Nehri Ayaklanması*. İstanbul: Peri Yayınları.

Dadrian, V. (1995). *The History of the Armanian Genocide: Ethnic Conflict From The Balkans to Anatolia to the Caucasus*, Berghahn Books, Providence & Oxford.

Demirel, F. (2002). "Osmanlı Devleti'de Tuz Gelirlerinin Duyun-ı Umumiye'ye Devredilmesinden Sonra Tuz Kaçakçılığı", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi.* (1), 142-157.

Doğan, O. (2008). "Ermeni Komiteleri Hınçak ve Taşnaksütun (Rus Adalet Bakanı Y. Muravyev'in Ermeni Komitelerine İlişkin Raporu)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (20), 307-328.

Erdost, M. İ. (1993). *Şemdinli Röportajı*. Ankara: Onur Yayınları.

Göyünç, N. (1995). *Türkler ve Ermeniler*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları

Hepworth, G. H. (1898). *Through Armenian On Horseback.* London.

Karaca, Ali. (1993). *Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa 1838-1899*. İstanbul: Eren Yayınları,

Klein, J. (2014). *Hamidiye Alayları-İmparatorluğun Sınır boyları ve Kürt Aşiretleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mazıcı, N. (1987). *Uluslararası Rekabette Ermeni Sorunu'nun Kökeni 1878-1920*. İstanbul: Pozitif Yayınları.

Mayewski, (1997). *Doğu Anadolu Raporu Van ve Bitlis Vilâyetleri Askerî İstatistikî.* Pehlivanlı, H. (Haz.). Van: Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları.

Mehmed Hurşid Paşa (2007). *Seyahatname-i Hudud*. Eser, A. (Çev.). İstanbul: Simurg Yayınları.

Menteşaşvili, A. M. (2004). *Dünden Bugüne Kürtler*. Hacıhasanoğlu, A. (Çev.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Millingen, F. (1998). *Kürtler Arasında Doğal Yaşam*. Mestci, N. (Çev.). İstanbul: Doz Yayınları.

Nikitin, B. (2010). *Kürtler.* Karahan, E. Akkuş, H.Uğurlu, N. (Çev.). İstanbul: Örgün Yayınevi.

Noel, E. W. C. (2010). *Kürdistan 1919*. İstanbul: Avesta Yayınları.

Olson, R. (1992). *Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı.* Peker, B. Kıraç N. (Çev.). Ankara: Özge Yayınları.

Parvus, Efendi. (2013). *Cihan Harbine doğru Türkiye*. Kürkçügil, M. Oğuz, Ş. (Der.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Prothero, G. W. (Ed.). (1920). *Armenia And Kurdistan*, Historical Section of the Foreign Office, H.M. Stationery Office, London.

Rassam, H. (1897). *Asshur And The Land Of Nimrod, Being an Account of the Discoveries Made in the Ancient Ruins of Nineveh, Asshur, Sepharvaim, Cauh, Babylon, Borsippa, Cuthah, and Van, Including a Narrative of Different Journeys in Mesopotamia, Assyria, Asia Minor, and Koordistan*, Eaton & Mains, New York.

Sadettin Paşa'nın Anıları, *Ermeni-Kürt Olayları (Van, 1896)*.(2004). Önal, S. (Haz.) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sarıkçıoğlu, M. (2013). *Osmanlı-İran Hudut Sorunları.* Ankara: TTK.

Taşkıran, C. (2006). *Van'da Ermeni Devleti Denemesi-Belgelerle*. Ankara: Platin Yayınları.

Ternon, Y. (2012). *Bir Soykırımın Tarihi, Belge Yayınları*, Oğuz, E, (Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.

Tozer, H. F. (1881). *Turkish Armenia And Eastern Asia Minor,* Longmans&Green and Co., London.

Van Vilâyet Salnamesi, 1315/1897, (1995). Ankara: Van belediyesi Yayınları.